

Sørumættas eldste ledd

Presentasjon av Per Otta Asak på medlemsmøte i Fet historielag 2. november 2016.

Sørumætta¹ eller tidligere kjent som "Sudreimætta", er flere ganger blitt omtalt som en av Norges mest betydelige slekter i Middelalderen. I Sørum bygdebok bind 2 utgitt 2005 (side 17-25) har forfatteren Jan Erik Horgen tatt med det viktigste stoffet angående denne slekta. Her vil jeg drøfte nøyere de teoriene som er framsatt om Sørumættas eldste ledd.

- 1) Først vil jeg ta for meg Sollieds teorier i hans artikkel fra 1942². Henning Sollied skriver at den første kjente mannen fra herresetet «Suderheim» (i dag Sørum på Romerike) var Jon Ivarson Raud. Han mener å ha funnet at Jon Ivarson Raud er sønn av Ivar av Skedjuhof.
- 2) Deretter vil jeg drøfte alternativer til de hypotesene Sollied har framsatt. Her vil jeg legge vekt på hva som er sikkert og hva som er usikkert i artikkelen til Sollied

Drøfting av Sollieds teorier fra 1942

Sollied hevder også at Jon Ivarson Raud av Sørum var en etterkommer av lendmannen Bård Guttormsen av Rein d.1195 via lendmannen Alv Erlingson av Tornberg på Ringerike. Han skulle da ha en datter gm. en Ivar som var far til Jon Ivarsen Raud på Sørum. Seinere har Sollied kommet fram til at faren måtte være Ivar av

¹ Sørum bygdebok bd.2 s.17f. ved red. J E Horgen 2005. Horgen bruker navnet "Sudreim" og argumenterer for at denne navneformen er best egnet når en skal omtale ætta. Jeg slutter meg likevel til den moderne navneformen "Sørumætta", men bruker ellers Horgens navneformer når jeg omtaler enkeltpersoner i ætta.

² Henning Sollied: Kildekritiske undersøkelser vedrørende noen middelalderslekter. III. Sudrheims-ætten Norsk slektshistorisk tidsskrift bd.8, 1942. s.112-132 og s.259-280,

Skedjuhof (i dag Skea i Sørum samme sted). Ivar var samtidig med Håkon 4. Håkonson som levde 1204-1263, konge fra 1217. Ivar var nevnt flere ganger fra 1220-årene til 1240 i Håkon Håkonsens saga (Håkonarsaga) som Håkons kongsmann i kampen mot sin svigerfar hertug Skule Bårdson³. Som en følge av Sollieds artikkel i Norsk Slekthistorisk Tidsskrift blei det seinere godtatt som et indisium på at Skea tilhørte Sørumgodset. Dette skal jeg komme tilbake til i neste avsnitt.

En av de tvilsomme teorier i denne artikkelen er at Sollied trodde Jon av Sørum (nevnt 1240) kom fra en gård i Luster ved navn Sørheim. Sollied avviste Gustav Storms forslag om at "*Jon av Sudrheim*"⁴ som Sørumættas første ledd hørte til Sørum på Romerike. Han mente navneformen "Sørheim" passet bedre for skrivemåten for "Jon av Sudrheim" slik det står i Håkonarsaga. På grunnlag av navneformen forkastet Sollied Gustav Storms teori.

En av Sollieds andre begrunnelser for at Ivar av Skedjuhof var faren til Jon Ivarson Raud var at Ivar støttet Håkon Håkonsen i striden mot Ribbungene i 1220-årene og seinere mot hertug Skule Bårdson. Sollied mente at den nære forbindelsen førte til at kong Håkon Håkonsens sønnesønner Erik og Håkon 5 Magnusson utnevner Jon Ivarson Raud til baron som iflg. Sollied måtte være sønn av Ivar av Skedjuhof.

I Håkonarsaga blir det nevnt at Ribbungene omringa sysselmannen Olav Mok på tingstedet Løren i bygda Skaun (nå Sørum). Olav Mok nevnes som kongens frende (slektning). Inn i historia trår da Ivar av Skedjuhof, som var sysselmann på Hedemark og kongens sveithøvding. Sollied mente at Olav og Ivar var i slekt. Det er ingen

³ Soga om Håkon Håkonson av Sturla Tordson. 2 utgåva ved Knut Helle. Det norske samlaget 1963

⁴ Håkonarsaga side 220

ting i Håkonarsoga som forteller om slektskap mellom Olav Mok og Ivar av Skedjuhof (se neste avsnitt). Men det blir seinere opplyst se at Kongen var i slekt med Jon av Sørums, som i 1240 ganske sannsynlig bodde på Sørums i bygda Skaun på Romerike. Dette kan begrunnes med at Romerike omkr. 1220 var et geopolitisk sentrum, og at Kongen ønsket å ha en slektning, som han kunne stole på, plassert av strategiske grunner på Romerike. Nå veit vi ikke noe om hva slags slektskap Jon av Sørums hadde til kongefamilien. Slektskapet kan like gjerne gått via hans svigerfar Skule Bårdson, og han blei seinere Kongens fiende.

I striden mot Sigurd Ribbung og Ribbungene sto Skule jarl og Kong Håkon på samme side.

Etter at striden med Ribbungene var bilagt kom det snart til interessekonflikter mellom Skule jarl og Kongen. Etter hvert blusset konflikten mellom kongen og hertug Skule opp til åpen strid, og det førte til en ny splittelse i Norge. Ivar av Skedjuhof var Kongens sveithøvding og dermed kong Håkons tilhenger. Av kjente stormenn som støttet Skule Bårdson, var den forannevnte Alv av Tornberg på Ringerike og Guttorm av Sørums.

Siden Sørums finnes flere steder i Norge har historikerne hatt forskjellige oppfatninger hvor Guttorms- og Jons Sørums gård(er) lå ⁵. Geirr Leistad (1997)⁶ mener å fastslå at både Guttorm og Jon holdt til på Sørums på Romerike. Leistad skriver: *"I Håkon Håkonsens saga nevnes både en Guttorm av Sørums og en Jon av Sørums- den siste sies å være kongens frende – og selv om navneformen på gården i sagaen*

⁵ Det er tre store Sørumsgårder på Romerike, Foruten Sørums i Sørums finner vi Sørums i Skedsmo og Sørums i Gjerdrum. Sørums i Gjerdrum er opplyst å være på 96 øyresbol (Kirkeby 1961: Gjerdrum bygdebok bd.1). I seinere opplysninger om skyld ser disse 3 gårdene ut til å ha vært jamnstore i middelalderen, dvs hvis vi regner med at Bingen har tilhørt Sørums i Skaun..

⁶ Geirr Leistad: Nesøya og nesøygodssets eiere i middelalderen og tidlig ny tid s. 311f. Asker og Bærum historielag skrift nr.37, Asker 1997. Se side 321.

er den samme som benyttes for Sørheim i Luster, er det allikevel grunn til å tro at den islandske sagaskriver benytter feil navneform, og at det dreier seg om Sørum på Romerike.” Til dette vil jeg påstå at det er de geopolitiske forhold som gjør at jeg her kan støtte Leistads konklusjon. Sørum på Romerike lå mer sentralt i begivenhetene enn Sørheim i Luster.

En som støttet Skule Bårdson var Guttorm på Sørum⁷. Alt tyder på at Guttorm og Jon av Sørum ikke hadde noe med hverandre å gjøre. De kan ha bodd på helt forskjellige Sørum gårder. I Håkon Håkonsens saga blir det fortalt at Guttorm og hans menn søkte om grid (nåde) hos Kongen, like før den siste striden mot Skule Bårdson fant sted. Det er umulig å si hva slags relasjoner det er mellom Guttorm og Jon på Sørum. Jon av Sørum fikk grid antagelig fordi han var Kongens slektning. Vi veit ingen ting om at Guttorm fikk grid. Derfor er det ikke noe hold i Sollieds påstand at Guttorm og Jon av Sørum var brødre.

Det avgjørende slaget mellom Skule Bårdson og birkebeinarene var i Trondheim 1240. Der falt Skule Bårdson. Etter dette årstallet er verken Ivar av Skedjuhof eller Jon av Sørum nevnt

Sollied hadde i sin artikkel fra 1942 omtalt et annet slektskap som kan knyttes til Sørumættas eldste ledd. Det er slektskapet til herr Guttorm Eirikson, nevnt som sysselmann i Søndre Gudbrandsdal fra 1320-ene til ca 1346. Her har både Sollied (1942) og Leistad (1997)⁸ merket seg at seglene til Haftor Jonson og Guttorm er like. Dette tyder jo på nært slektskap. I alle fall må de ha felles stamfar. Leistad antyder at Guttorm og Haftor var søskenbarn, og at Guttorms far,

⁷ Lars E Øyane: Luster Gard og ættesoge bd.2. Dale sokn 1987. Sørheim gd. Nr.57 i Luster har frå gammalt av same skriveform som Sørumgårdene på Romerike. I 1322 skrivi a Sudreimum. Så seint som i 1723 blei garden skrevi Sørum. Øyane plasserer både Guttorm og Dag på Sørheim i Luster, og da kan vi vel trygt utelate "Guttorm av Sørum" som romeriking?

⁸ Leistad side 320

Eirik (Hudfat?), var bror til Jon Ivarson Raud. Men en slik påstand kan ikke bevises. Nå skriver Ugulen i sin doktoravhandling fra 2006 revidert utgave i 2008⁹ at segl ikke alltid indikerer slektskap: Han skriver:” Dette medfører at ein skal vera varsam med å trekka bastante konklusjonar om slektskap basert på berre våpenbruk. Like våpen kan indikera slektskap, men treng ikkje gjera det, medan ulike våpen ikkje indikerer nokon som helst. Den svenske historikaren og genealogen Hans Gillingstam (1971)¹⁰ har gjeve fleire eksemplar på at adelsmenn har teke både namn og våpen frå morsætta, og jamvel også frå slekta til hustrua”.

Sollieds teorier om Skeas betydning for Sørumætta

Sollied mente at Jon Ivarsons far Ivar på en eller annen måte har satt spor etter seg. Han skriver i NST. 1942 at Ivar av Skedjuhof må være faren, som er diskutert i forrige avsnitt. Henning Sollied pekte i samme artikkel på at han kan være sønn av sysselmannen Olav Mok, som også er omtalt i forrige avsnitt. Johan Garder har i Romerike ættehistorielag årsskrift¹¹ sterke innvendinger mot Henning Sollieds framstilling av Jon Ivarson Raud av Sørums avstamming fra Ivar av Skedjuhof og Olav Mok. Garder hadde ofte innvendinger mot Sollieds artikler. De var innbitte motstandere i slektsforskning. Garders hovedinnvending til Sollieds teorier bygger på det som er nevnt i Håkon Håkonsens saga (Håkonarsaga), og som omtaler striden mellom kong Håkon og Ribbungene omkring 1220. Garder mener at den samme striden med ribbungene viser at Ivar av Skedjuhof ikke kan være faren til Jon Ivarson Raud. Etter en grundig studie av

⁹ Jo Rune Ugulen: Ei undersøgning i den sosiale samansetjinga av den jordeigande elliten på Vestlandet i mellomalderen. Lett revidert utgåve UiB 2008. Se side 92.

¹⁰ Hans Gillingstam : Foredrag og forhandlinger ved Det nordiske Historiemøde i København 1971 s.23

¹¹ Johan Garder: Sudrheimsætten og dens tilknytning til Romerike. Romerike ættehistorielags årbok bd.2 1946. s.119f.

Garders artikkel så har undertegnede funnet mange gode grunner for at noen av Sollieds påstander er usikre. Andreas Holmsen ¹² kom med delvis støtte til Garder ved å skrive at det ikke finnes bevis for at Jon Raud fikk sin høge posisjon ved arv. Holmsen mener at det var en politisk utnevnelse fra kongefamilien sin side.

Eldbjørg Arnesen (1982) skriver følgende om Sollieds teori vedrørende Jon Ivarson Rauds avstamming fra Olav Mok: "*Teorien er morsom, men kan ikke bli annet enn en dristig konjunktur*"¹³. For min del bør den bli der. Jeg har hittil ikke funnet noe bevis for Ivar av Skedjuhofs farskap og avstamming. Jeg har heller ikke funnet noen kilde som gir oss Ivars patronymikon.

Sollied tok det for gitt at Ivar av Skedjuhof bodde på Skea i Sørums. Skea var en stor gård akkurat som gården Sørums. Gården ligger ca 1 km i luftlinje nordvest for Sørumsgården. For begge gårdene forteller kildene at gårdene hadde kirker i middelalderen. Det er derfor sannsynlig at folkene på begge gårdene hadde god kontakt da de på 1200-tallet tilhørte det øverste sjiktet av de sosiale lagene i Norge.

Kronologien mellom Ivar av Skedjuhof og Sørumsættas eldste ledd, Jon Ivarson Raud passer dårlig. Ivar var en voksen mann da han trer fram i historiens lys 1224, og Jon Ivarson Raud var neppe født før 1245 da Ivar for lengst er ute av historien. Med bakgrunn i disse forhold er det lite sannsynlig at Ivar av Skedjuhof (nevnt 1224- 1240), og som hører til Håkon Håkonsens generasjon, skulle være far til Jon Ivarson Raud. Ivar av Skedjuhof tilhører Håkon 5.s generasjon. Ivar var dessuten et vanlig navn på den tiden. Ved å lese Håkon Hakonsens saga finner en 24 personer som er omtalt med fornavnet Ivar. Skulle Ivar av Skedjuhof være i slekt med baron Jon Ivarson Raud ville det passe bedre med at Ivar var hans bestefar.

¹² Andreas Holmsen: Gard og gods i Norge i eldre tid. Vestre Bærum 1980. Se side 55.

¹³ Eldbjørg Arnesen (Haug): Romerikstun. Årbok XII side.14f. Romerike historielag 1982. se side 14f.

Påstanden om at Skea tilhørte Sørumætta på 1200-tallet er tatt ut av lufta. Det er ytterst få opplysninger om Skea i middelalderen.

Bygdeboka for Sørum (bd. 1 side 269) nevner at” Skea *først er nevnt i Rødeboka (1390-åra) i forbindelse med at det i høgmiddelalderen sto en kirke der.*” Det er først 3.kjente generasjon av Sørumætta, Jon Haftorson f. etter 1310, som kan knyttes til Skea. Skea var en storgård i Middelalderen, men vi har ingen opplysninger om gårdens eiere før på Jon Haftorsens tid¹⁴. Skea har da kommet i Sørumættas eie ved kjøp eller arv. Det er likevel mest sannsynlig at Sørum folket på en eller annen måte har arvet Skea.

At Sørumætta kan ha fått Skea ved arv kan ha skjedd på denne måten: Skea tilhørte Grev Axels gods tidlig på 1600-tallet, og her sies det at Skea har tilkommet Jon Haftorson ved arv¹⁵. Jon Haftorson var Jon Ivarson Rauds sønnesønn. Det sies ikke noe om hvordan Jon Haftorson har arvet dette godset. Etter min mening er ikke dette godt nok bevis for at Skea kan fastlegges som Sørumættas hovedgård på 1200-tallet

Det første som er sikkert om Sørumættas eldste ledd

Før vi går videre i vår drøfting om Sørumætta må leseren være oppmerksom på at det går hele 55 år fra forrige opplysning om ”Sudreim” i 1240 til neste opplysning som med sikkerhet finner sted i 1295.

Vi må altså hoppe fram til 1295 da Jon Ivarson Raud av Sørum trår fram i historiens lys. Da var han utnevnt som baron av Kong Eirik Magnusson (d. 1299), og blei en av de mektigste menn i Norge. Hva

¹⁴ Sørum bygdebok bd.1 red: J E Horgen 2003 har behandla gardshistoria for Skea s.266f. Garden er første gang nemnt i Rødeboka (1390-åra).

¹⁵ Horgen 2005. Se side 18, 2. spalte.

som kan ha betydning for giftemålet til Kong Eiriks bror Håkon 5 Magnussons valg av ektemake for sin frille datter Agnes i 1302 er fremdeles uvisst.

Eneste vi er sikre på er at Jon Ivarson Raud hadde en betydelig posisjon i Norge omkring 1300. Kong Håkon 5. Magnussons valg av svigersønn var ikke tilfeldig. Valget falt på Jon Ivarson Rauds sønn Haftor Jonson av Sørumætta. Håkon hadde like før giftemålet gjort hans far Jon Ivarson Raud til baron¹⁶. Håkon 5. Magnusson f.ca 1270 var nok yngre enn Jon Ivarson Raud som kan være født ca 1250. Hans sønn Haftor Jonson var vel født ca 1280. Forlovelsen i 1302 var arrangert, og det er mye som taler for at det vordende brudeparet var meget unge, i hvert fall Agnes som ikke kan ha vært mer enn 13 år. Det er opplysningen om at faren, kong Håkon V (f.ca 1270), ville ha vært ca 20 år gammel da han fikk Agnes¹⁷. En annen grunn som tyder på at Agnes var meget ung da hun forlovet seg, var at de ventet en stund med sjølve giftemålet. Begge de kjente sønnene, Jon og Sigurd er født etter 1310.

Alternative hypoteser

La oss heller ta som utgangspunkt at Jon Haftorson arvet Skea som "utarving". Det vil si at en grein av Skeaætta har utdødd, og at arven har gått videre til Sørumætta. Da kan det passe bra med Geirr Leistads hypotese hvor han fører opp Ivar av Skedjuhov sammen med Jon av Sørum, en kongsfrende (nevnt 1240), som eventuell slektning.¹⁸ Ivars slekts grein dør ut. Det finnes mange eksempler på slekts greiner av stormannslekter som dør ut på mannslinjen i

¹⁶ Knut Helle: Konge og gode menn (i norsk riksstyring) Bergen 1972

¹⁷ Sollied 1942 se side OBS

¹⁸ Geirr Leistad 1997 Se .side 316-319

middelalderen. jfr. Bjarne Erlingsson av Giske og Ommund (Åmund) Finnson av Hestbø.

Mer interessant blir den personen i Håkon Håkonsens saga som er omtalt som Jon "kongsfrende" av Sørums (nevnt 1240). Han har tidligere blitt omtalt som det eldste kjente leddet i Sørumsætta¹⁹. Generasjonen hans passer bra for at han kan være Jon Ivarsons bestefar. Fornavn og stedsangivelse passer jo bra sammen. I Håkon Håkonsens saga nevnes det jo at Jon gikk over på Håkon Håkonsens side i striden mot hertug Skule Bårdson. Det blir også nevnt at Jon er Håkon 4 Håkonsens frende (slektning). Min konklusjon blir at dette likevel må betraktes som en hypotese, da vi egentlig ikke veit hvilken Sørums gård som var Jons.

Lars Løberg har en god hypotese som kan forklare Jon Ivarson Rauds posisjon i samfunnet, og at Håkon 5 utnevnte han til baron 1299. Som nevnt hadde Jon Ivarson Raud god nok bakgrunn til å få sin sønn gift med kongsdattera Agnes. Som Lars Løberg skriver i Sørumspeilet må hun være av god ætt²⁰. Han kommer i Sørumspeilet med et forslag, med bakgrunn i en tidligere artikkel han sjøl har skrevet, at Agnes's mor må være av Hestbøætta.

Løberg konstruerer en NN Sigurdsdatter som mora til Agnes. Hun skal da være søster til Ommund Sigurdson av Hestbø. Svakheten i Løbergs argument er at denne søsteren ikke er kildebelagt. I dette tilfelle kunne dette lett forklares med at det i perioden 1260-1300 er få kilder, nettopp i den perioden NN Sigurdsdatter levde.

¹⁹ Sørums herred bd.1 red Olaf Børke, 1. utgave 1942. Her har lærer og kirkesanger Joh. Andersen en artikkel om "Sudrheimætta" side 77-122. Han starter med Jon av Sørums, kong Håkons frende som Sørumsættas første ledd.. Andersen hentet mye av sitt stoff fra eldre kilder, spesielt fra professor Gustav Storm, som lanserte begrepet "Sudrheimsætten". På side 118 nevner han videre at stoffet hentes fra Diplomatarium Norvegicum, fra P A Munchs, A O Øverlands og A Tarangers Norges historie. I utgaven fra 1942 kommer red. Olaf Børke med etterskrift til Andersens artikkel hvor Sollieds teorier om Sørumsættas første ledd har blitt tatt med.

²⁰ Lars Løberg: Sørumspeilet nr. 6. Utgitt av Blaker og Sørums historielag (2009)

En ny hypotese jeg har lyst til å foreslå, kommer i kjølvannet av debatten dette året (2015) mellom Torgrim Redalen og Lars Løberg om Hestbøætta i ”Middelalderforum” ved regien av Norsk Slegtshistorisk forening. Her blir Ivar Rova den eldre trukket inn som felles stamfar for både Hestbøætta og Sørumætta²¹. Han er nevnt sammen med sin sønn Sigurd som en Håkon Hakonsens fremste menn på hans vesterhavsferd i 1262-63. Kronologisk vil han passe som Jon Ivarson Rauds far. Her vil jeg nevne noen momenter som vil passe bra: a) Ivar Rovas sosiale status, 2) Han kan være bindeleddet mellom Hestbøætta og Sørumætta som må ha eksistert, da Haftorsønnene av Sudreim arvet Ommund Finnsønn av Hestbø og 3) Ivar Rovas sønnesønn Sigurd Ommundson av Hestbø bringer Sigurdnnavnet inn i Sørumætta med Sigurd Haftorson. Men på den andre siden har jeg ikke funnet noen dokumentasjon på at Ivar Rova den eldre hadde noe med Sørum eller Skea å gjøre. Dette er også en hypotese på samme måte som hypotesen til Løberg om at NN Sigurdsdatter skulle være bindeleddet mellom Sørumætta og Hestbøætta.

Jeg anser begge disse hypotesene som jevnbyrdige.

Konklusjon

Det er ikke avklart hvem som er far til Jon Ivarson Raud. Mange har pekt på Ivar av Skedjuhof som faren. I denne artikkelen har jeg lagt vekt på manglende bevis for at Ivar av Skedjuhof er faren. I denne artikkelen har jeg åpnet for muligheter for at det er andre kandidater som kan være far til Sørumættas første sikre ledd: Jon Ivarson Raud. Så langt er det fristende å sette opp denne arverekka for Sørumætta:

Jon av Sørum (nevnt 1240), Ivar (Jonson?) f.ca 1220, Jon Ivarson Raud f.ca 1250, Haftor Jonson f.ca 1280, Sigurd Haftorson f. ca

²¹ Lars Løberg: Hestbøætta; Norsk Slektyshistorisk Tidsskrift Bind XI hefte 4 Oslo 2006. Se side 282, spalte 1.

1315, Agnes Sigurdsdatter f.ca 1355 og Sigurd Jonsson av Giske f.ca 1385 d. 1453. Han var den siste som kan regnes til Sørums folket. Han var født på Sørums, men bodde nok meste av sitt liv på Giske, som regnes som hans setegård.

Det er bare det at det ikke finnes noen dokumentasjon av forbindelsen mellom de to første leddene i Sørumsætta som er nevnt ovenfor. Den omtalte Ivar av Skedjuhof kan være en svigersønn av Jon av Sørums, kongsfrenden nevnt 1240, men da må hans hustru være en generasjon yngre. Ivar av Skedjuhof må være jevngammel med sin eventuelle svigerfar, Jon av Sørums. Likevel er det mer naturlig å tenke seg at den ukjente sønnen er Ivar Rova, hvis Jon Ivarson Rauds far Ivar i hele tatt er kildebelagt.

Takket være Agnes "kongsdatters" giftemål med Haftor Jonson av Sørums så blir jo Sørumsætta sikre etterkommere etter Bård Guttormsen av Rein via hertug Skule Bårdson som fikk sin datter gm. Håkon 4 Håkonson. På den måten har Henning Sollied rett.

Litteratur

Soga om Håkon Håkonson av Sturla Tordson. 2 utgåva ved Knut Helle. Det norske samlaget 1963

Hnut Helle: Konge og gode menn (i norsk riksstyring) bergen 1972

Andrea Holmsen: Gard og gods i eldre tid. Oslo 1980

Diverse oppslagsverk: Bygdebøkene for Sørums, eldste utgåve frå 1942 og de siste utgåve 1971 og Sørums bygdebok bd.1-2, utgitt i tiden 2003-5 og Aschehuogs Norgeshistorie bd 1-12, 1994